

PREOT  
ALEXANDRU AURELIAN  
TOTHĂZAN

---

**DIMENSIUNEA MISIONARĂ  
A SINOADELOR DIN SECOLELE XV-XVII  
DIN ȚĂRILE ROMÂNE ȘI REGATUL SPANIOL**

PREOT  
**ALEXANDRU AURELIAN  
TOTHĂZAN**

---

**DIMENSIUNEA MISIONARĂ  
A SINOADELOR DIN SECOLELE XV-XVII  
DIN ȚĂRILE ROMÂNE ȘI REGATUL SPANIOL**

*Carte tipărită cu binecuvântarea  
Înaltpreasfințitului Părinte IRINEU,  
Arhiepiscop al Alba Iuliei*

*Ediție*  
**REÎNTREGIREA**  
Alba Iulia, 2025

Tehnoredactare și copertă: **Pr. Andrei Motora**

Colecția: *Studia Theologia*

**Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României**  
**TOTHĂZAN, ALEXANDRU AURELIAN**

**Dimensiunea misionară a sinoadelor din secolele XV-XVII din Țările Române și Regatul Spaniol / pr. Alexandru Aurelian Tothăzan ; carte tipărită cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Părinte Irineu, Arhiepiscop al Alba Iuliei. - Alba Iulia : Reîntregirea, 2025**

Conține bibliografie

ISBN 978-606-509-639-4

2

© **EDITURA REÎNTREGIREA**

Str. Mihai Viteazul, nr. 16,  
510010, Alba Iulia (RO)

Tel: 0258 811 690

[editurareintregirea@gmail.com](mailto:editurareintregirea@gmail.com)

[www.editurareintregirea.ro](http://www.editurareintregirea.ro)

# CUPRINS

|                                                                                                                                                                             |    |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| PREFAȚĂ .....                                                                                                                                                               | 5  |
| INTRODUCERE .....                                                                                                                                                           | 15 |
| 1. Argumentarea temei .....                                                                                                                                                 | 15 |
| 2. Scopul și metodele cercetării .....                                                                                                                                      | 20 |
| 3. Stadiul actual al cercetării .....                                                                                                                                       | 23 |
| 4. Limitele lucrării .....                                                                                                                                                  | 24 |
| 5. Structura tezei .....                                                                                                                                                    | 26 |
| ABREVIERI .....                                                                                                                                                             | 31 |
| I. BISERICA ORTODOXĂ DIN RĂSĂRIT<br>ÎN LUPTA PENTRU APĂRAREA<br>DREPTEI CREDINȚE .....                                                                                      | 33 |
| I.1. Biserica Ortodoxă și contactul cu catolicii<br>și protestanții în secolele XV-XVII .....                                                                               | 33 |
| I.1.1. <i>Consecințele acțiunilor întreprinse de<br/>                către Biserica Catolică în Răsăritul Ortodox</i> .....                                                 | 40 |
| I.1.2. <i>Provocările dezbinatoare ale prozelitismului<br/>                protestant în rândul ortodocșilor</i> .....                                                      | 52 |
| I.2. „Mărturisirile de credință”<br>în teologia Bisericii Ortodoxe .....                                                                                                    | 60 |
| I.2.1. <i>Mărturisiri de credință<br/>                în creștinismul apusean</i> .....                                                                                     | 69 |
| I.2.2. <i>Atitudini mărturisitoare<br/>                în Răsăritul creștin</i> .....                                                                                       | 79 |
| I.2.2.1. <i>Patriarhul Ieremia al II-lea<br/>                    al Constantinopolului și răspunsurile<br/>                    sale către teologii de la Tübingen</i> ..... | 82 |

|                                                                                                                |     |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| I.2.2.2. <i>Mitrofan Kritopulos și „Mărturisirea Bisericii Răsăritene Catolice și Apostolice” (1625)</i> ..... | 96  |
| I.2.2.3. <i>Mărturisirea lui (pseudo) Chiril Lucaris</i> .....                                                 | 105 |
| I.2.2.4. <i>Patriarhul Dositei al Ierusalimului și „Pavăza Ortodoxiei”</i> .....                               | 117 |
| I.3. <i>Concluzii</i> .....                                                                                    | 122 |
| <br>II. PETRU MOVILĂ ȘI POZIȚIA LUI MĂRTURISITOARE.....                                                        |     |
| II.1. <i>Noțiuni biografice</i> .....                                                                          | 127 |
| II.1.1. <i>Familia</i> .....                                                                                   | 128 |
| II.1.2. <i>Studiile și experiența războiului</i> .....                                                         | 130 |
| II.1.3. <i>Monahul și starețul</i> .....                                                                       | 131 |
| II.1.4. <i>Mitropolitul</i> .....                                                                              | 133 |
| II.1.5. <i>Întemeietor al instituțiilor de învățământ</i> .....                                                | 136 |
| II.1.6. <i>Ctitor de biserici</i> .....                                                                        | 139 |
| II.1.7. <i>Politică și diplomație</i> .....                                                                    | 141 |
| II.1.8. <i>Activitatea culturală</i> .....                                                                     | 144 |
| II.1.9. <i>Trecerea la cele veșnice și canonizarea sa</i> ...                                                  | 152 |
| II.2. <i>Petru Movilă – apologet al credinței</i> .....                                                        | 159 |
| II.2.1. <i>Mărturisirea Ortodoxă a lui Petru Movilă</i> ...                                                    | 160 |
| II.2.2. <i>Petru Movilă, sfânt ortodox sau filo-latin sub acoperire?</i> .....                                 | 176 |
| II.2.3. <i>Influențe problematice în opera lui Petru Movilă</i> .....                                          | 186 |
| II.2.3.1. <i>Petru Movilă și concepția referitoare la starea sufletelor după moarte (Purgatoriul)</i> ...      | 187 |

|                                                                                                                                      |     |     |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|-----|
| II.2.3.2. Cinstitele Daruri și momentul epiclezei, conform Mărturisirii lui Petru Movilă .....                                       | 200 |     |
| II.2.3.3. Înnoiri aduse de Petru Movilă la săvârșirea Sfintelor Taine .....                                                          | 207 |     |
| II.2.3.4. Petru Movilă și reflecții în „Mărturisire” asupra primatului jurisdicțional al Papei.....                                  | 211 |     |
| II.2.3.5. Poziționarea ierarhului Petru Movilă față de adaosul Filioque.....                                                         | 213 |     |
| II.2.3.6. Noțiunea de „păcat” în Mărturisirea moveiană .....                                                                         | 218 |     |
| II.3. Concluzii .....                                                                                                                | 222 |     |
| III. SITUAȚIA BISERICII CATOLICE ÎN REGATUL SPANIOL ÎN SEC. XV-XVII: PROBLEME INTERNE, PROVOCĂRI EXTERNE ȘI MIJLOACE DE ACȚIUNE..... |     | 227 |
| III.1. Tablou panoramic al poporului și al clerului catolic din secolele XV-XVII .....                                               | 229 |     |
| III.1.1. Situația laicatului din Peninsula Iberică....                                                                               | 229 |     |
| III.1.1.1. Circumstanțele sociale .....                                                                                              | 230 |     |
| III.1.1.2. Circumstanțele sociale speciale: negrii, evreii și musulmanii .....                                                       | 233 |     |
| III.1.1.3. Circumstanțele politice.....                                                                                              | 237 |     |
| III.1.1.4. Circumstanțele economice .....                                                                                            | 241 |     |
| III.1.1.5. Circumstanțele religioase .....                                                                                           | 243 |     |
| III.1.2. Situația clerului și crizele ecleziastice.....                                                                              | 246 |     |
| III.1.3. Ordinele religioase .....                                                                                                   | 256 |     |

|                                                                                                                                                                           |     |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| III.2. Biserica Catolică din Regatul Spaniol sub influența provocărilor externe accentuate de mișcările protestante .....                                                 | 262 |
| III.2.1. <i>Reforma protestantă în Apus și mijloacele de propagare</i> .....                                                                                              | 262 |
| III.2.2. <i>Reforma protestantă în Regatul Spaniol</i> ...                                                                                                                | 264 |
| III.2.2.1. <i>Primele mișcări protestante (Albigenzii, Valdenzii) și eradicarea lor: persecutarea primilor protestanți (începutul de facto al Reformei Catolice)</i> .... | 265 |
| III.2.2.2. <i>Pătrunderea noilor idei reformatoare în interiorul credincioșilor spanioli</i> .....                                                                        | 270 |
| III.3. Acțiuni și mijloace de restabilire a vieții creștine în interiorul Bisericii Catolice .....                                                                        | 273 |
| III.3.1. <i>Pre-Reformă, Reformă și Contrareformă în Biserica Catolică</i> .....                                                                                          | 273 |
| III.3.2. <i>Reforma spirituală</i> .....                                                                                                                                  | 278 |
| III.3.3. <i>Reforma intelectuală și teologică</i> .....                                                                                                                   | 284 |
| III.3.4. <i>Reforma disciplinară și doctrinară</i> .....                                                                                                                  | 287 |
| III.3.5. <i>Inchiziția în Regatul Spaniol</i> .....                                                                                                                       | 290 |
| III.3.5.1. <i>Persecuția evreilor (conversos sau noii creștini)</i> .....                                                                                                 | 295 |
| III.3.5.2. <i>Persecuția musulmanilor (moriscii)</i> .....                                                                                                                | 301 |
| III.3.5.3. <i>Persecuția negrilor</i> .....                                                                                                                               | 303 |
| III.3.5.4. <i>Persecuția spaniolilor protestanți</i> ...                                                                                                                  | 304 |
| III.4. Concluzii .....                                                                                                                                                    | 309 |

|                                                                                                                   |     |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| IV. EVOLUȚIA ȘI DESFĂȘURAREA SINOADELOR<br>DIN ȚĂRILE ROMÂNE ȘI REGATUL SPANIOI<br>ÎN SECOLELE XV-XVII .....      | 315 |
| IV.1. Sinoadele, garanția adevărului<br>în apărarea și propovăduirea credinței.....                               | 315 |
| IV.1.1. Activitatea sinodală în<br>Biserica Ortodoxă Română în sec. XV-XVII .....                                 | 317 |
| IV.1.2. Sinodul de la Iași (1642) .....                                                                           | 318 |
| IV.1.2.1. Necesitatea organizării<br>acestui Sinod .....                                                          | 318 |
| IV.1.2.2. Organizare și participanți .....                                                                        | 321 |
| IV.1.2.3. Desfășurarea lucrărilor sinodale:<br>teme discutate și hotărâri luate .....                             | 325 |
| IV.1.2.4. Întrunirea de la Iași:<br>Sinod sau conferință panortodoxă?<br>Mărturii contemporane .....              | 337 |
| IV.2. Biserica Catolică și sistemul sinodal.....                                                                  | 341 |
| IV.2.1. Papalitatea și sistemul sinodal .....                                                                     | 344 |
| IV.2.2. Relația Bisericii Catolice<br>din Regatul Spaniol cu papalitatea .....                                    | 346 |
| IV.2.3. Imixtiunea monarhilor spanioli<br>în viața Bisericii Catolice și relația<br>acestora cu papalitatea ..... | 349 |
| IV.3. Sinoadele și importanța lor<br>în viața Bisericii Catolice din Regatul Spaniol .....                        | 361 |
| IV.3.1. Reuniunile sinodale în dinamica<br>Bisericii din Peninsula Iberică .....                                  | 361 |
| IV.3.2. Sinoade din perioada sec. XV-XVII<br>în Regatul Spaniol.....                                              | 370 |
| IV.3.2.1. Sinodul din Aranda de Duero, 1473..                                                                     | 371 |



|                                                                                                                                                         |     |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| IV.3.2.2. Sinodul din Sevilla, 1478 .....                                                                                                               | 397 |
| IV.3.2.3. Sinodul din Alcala de Henares, 1497 ...                                                                                                       | 400 |
| IV.3.2.4. Sinodul din Valladolid, 1550-1551...                                                                                                          | 401 |
| IV.3.2.5. Alte sinoade și hotărâri.....                                                                                                                 | 403 |
| IV.3.2.6. Slavia negrilor reliefată<br>în constituțiile sinodale .....                                                                                  | 408 |
| IV.4. Concluzii.....                                                                                                                                    | 411 |
| V. STUDIU MISIONAR ȘI COMPARATIV                                                                                                                        |     |
| AL DOCTRINELOR CELOR DOUĂ BISERICI                                                                                                                      |     |
| ȘI RELEVANȚA MISIONARĂ ACTUALĂ.....                                                                                                                     | 417 |
| V.1. Impactul acțiunilor întreprinse de către<br>cele două Biserici, în decursul secolelor XV-XVII ...                                                  | 417 |
| V.2. Receptarea doctrinei Bisericii în viața de<br>credință a poporului prin intermediul sinoadelor .....                                               | 427 |
| V.3. Dimensiunea misionară a sinoadelor. Sinoadele<br>– mijloace de restabilirea viețuirii creștine .....                                               | 441 |
| V.4. Misiunea Bisericii în viața poporului român<br>și spaniol de „ieri” și „de azi” .....                                                              | 452 |
| CONCLUZII FINALE.....                                                                                                                                   | 469 |
| ANEXE.....                                                                                                                                              | 477 |
| Anexa nr. 1:                                                                                                                                            |     |
| Icoana cu Sfântul Ierarh Petru Movilă,<br>Pictată de Ieromonahul Mihail de la<br>Mănăstirea „Sf. Trei Ierarhi” – Iași, 2002 .....                       | 477 |
| Anexa nr. 2:                                                                                                                                            |     |
| Decizia Sfântului Sinod al Bisericii<br>Ortodoxe Române privind proclamarea<br>canonizării Sfântului Petru Movilă,<br>nr. 1273 din 18 martie 2002 ..... | 478 |

Anexa nr. 3:  
Sinodul de la Iași, frescă pictată de Costin Petrescu  
în Reședința Patriarhală din București..... 481

Anexa nr. 4:  
Sala Gotică, fosta trapeză a  
Mănăstirii Sf. Trei Ierarhi din Iași,  
locul unde s-a ținut Sinodul de la Iași 1642..... 482

Anexa nr. 5:  
Epistola lui Partenie cel Bătrân,  
Patriarhul ecumenic, adresată Sinodului de la Iași,  
însoțită de combaterea doctrinei calvine ..... 483

Anexa nr. 6:  
Textul *Scrisorii sinodale din 11 martie 1643*  
din care a fost aprobată Mărturisirea  
de credință a Mitropolitului Petru Movilă de către  
sinodul permanent al Patriarhiei Ecumenice,  
prezidat de către Patriarhul ecumenic  
Partenie I cel Bătrân (1639-1644) ..... 489

Anexa nr. 7:  
Fragment din epistola adresată de către Nectarie,  
Patriarhul Constantinopolului, în anul 1662,  
prin care a promulgat *Mărturisirea de credință*  
*a lui Petru Movilă* drept carte dogmatică ..... 492

Anexa nr. 8:  
Meletie al Atenei, care a trăit la anii 1661-1714,  
în a sa *Istorie bisericească* (t. III, 17, p. 168),  
ne spune următoarele despre Sinodul din Iași ..... 495

Anexa nr. 9:  
Mărturia Mitropolitului Macarie din lucrarea sa  
*Istoria bisericească* (t. XI, p. 591-594), care ne  
descrie în următorul mod Sinodul de la Iași:..... 496

|                                                                                                                               |     |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| Anexa nr. 10 .....                                                                                                            | 498 |
| Anexa nr. 11:                                                                                                                 |     |
| Mărturisirea Ortodoxă, Amsterdam, 1666.....                                                                                   | 500 |
| Anexa nr. 12:                                                                                                                 |     |
| Mărturisirea Ortodoxă, Buzău, 1691 .....                                                                                      | 501 |
| Anexa nr. 13:                                                                                                                 |     |
| Mărturisirea Ortodoxă, Snagov, 1699 .....                                                                                     | 502 |
| Anexa nr. 14:                                                                                                                 |     |
| Mărturisirea Ortodoxă, Bratislava, 1751 .....                                                                                 | 503 |
| Anexa nr. 15:                                                                                                                 |     |
| Mărturisirea Ortodoxă, Petersburg, 1764 .....                                                                                 | 504 |
| Anexa nr. 16:                                                                                                                 |     |
| Prima pagină a volumului ce cuprinde<br>constituțiile sinodale din vremea episcopului<br>Baltasar de Moscoso y Sandoval ..... | 505 |
| BIBLIOGRAFIE.....                                                                                                             | 507 |